

Шолом-Алейхем

Гев'є ~
молочар

Харків
ФОЛІО
2022

ВЕЛИКА УДАЧА

Дивовижна історія про те, як Тев'є-молочар, бідний єврей, обтяжений великою сім'єю, раптом забагатів завдяки щасливій пригоді, про яку варт написати цілу книжку. Розповів її сам Тев'є, і вона тут переказується слово в слово.

«З багна підійма бідняка,
Із сміття підносить злидаря».
(Псалтир, СХІІІ)

Коли вже судилася, чуєте, пане Шолом-Алейхем, велика удача, то вона приходиться сама до хати. І не потрібні тут зовсім ні розум, ні вміння. А коли, крий Боже, навпаки, то можете хоч луснути, вам це допоможе, як мертвому припарки. Як то кажуть: «Немає ради проти норовистого коня», — людина тяжко працює, поневіряється, хоч лягай, прости Господи, і вмирай! Аж гульк — не знати, звідки воно береться, — щастя насуває з усіх боків. Як у Біблії сказано: «Щастя і порятунок будуть юдеям». Пояснювати вам цього не треба, але означає воно, що людина, поки є душа в тілі, поки ще живчик б'ється, не повинна втрачати надії. Я пересвідчився в цьому з власного досвіду, з того, як Господь бог привів мене до

моєї теперішньої професії. Бо справді, чого це я з доброго дива раптом почав продавати сир і масло, коли навіть бабка моєї бабусі ніколи не торгувала молочними продуктами? Слово честі, варто, щоб ви вислухали про цю пригоду з початку до кінця. Я сяду на хвилинку отут коло вас на травичці, нехай моя шкапа тим часом попасеться. Як то кажуть: вона теж створіння боже.

Одне слово, це було на Зелені свята, чи ні, щоб не збрехати, тижнів зо два перед святами. А втім, може, тижнів зо два після свят. Майте на увазі, що вже проминуло, щоб не збрехати, років з дев'ять чи десять, а може, ще й з гаком. Був я тоді, бачте, зовсім не той, що тепер, тобто таки той самий Тев'є, а проте не той.

Як то кажуть: та сама Хівря, тільки інакше зачесана. Спитаєте, чим саме? Я був тоді злидар,

бідний, як миша, хоч, правда, мені ще й тепер дуже далеко до багатія. Того, що мені бракує до мільйонів Бродського, ми могли б удвох побажати собі заробити цього літа до осені. Але проти минулого я тепер, хвалити Бога, заможна людина: маю власного коника й візок, дві корівчини, які пів року дояться, та ще одну, що ось-ось отелиться. Є, не прогнівити Бога, сир і масло, і маю щодня свіжу сметану власного виробу, бо всі ми працюємо, ніхто не байдикує.

Моя жінка, дай їй боже здоров'я, доїть корів, діти виварюють глечики, збивають масло, а я сам, ось, як бачите, їду собі щоранку на базар, заходжу до кожної дачі в Бойберіку, бачуся з тим, з іншим, — з усіма найбільшими хазяїнами з Єгупця. Погломниш трохи з людиною і почуваш, що й ти не з останніх на світі, не якийсь там кравчик, що і в тебе, як то кажуть,

не качан капусти на плечах. Ну, а в суботу і казати нічого! Сиджу собі поважно, наче князь, заглядаю в яку-небудь книжку, повторюю розділ з Біблії і коментарі до нього, читаю псалтир, те, се, п'яте, десяте... Ви дивитесь на мене, пане Шолом-Алейхем, і певно, думаєте собі: «Е, оцей Тев'є таки не гвіздком у тім'я битий!...»

Одне слово, про що ж я почав розповідати? Ага, був я, значить, тоді, з ласки Божої, серед бідняків бідняк, тричі на день подихав з голоду разом із жінкою і дітьми. Працював я тяжко, як віл, возив колоди з лісу на вокзал, повні вози, хочете — вірте, хочете — не вірте, за два злоти на день, та й то не щодня мав цей заробіток... І з такими заробітками спробуй нагодуй нівроку повну хату голодних ротів, дай Боже їм усім здоров'я, та ще прохарчуй коняку, яка не хоче знати, що там у коментарях до Біблії

з цього приводу сказано. Їй давай жувати щодня — і все. Але ж на те є Бог на небі! Адже він, як то кажуть, «живить і пильнує всіх», — править світом розумно й мудро. Побачив він, як я мучуся, здобуваючи шматок хліба, й звертається до мене: «Ти ж, мабуть, гадаєш, Тев'є, що вже кінець усьому, світ гине, земля горить під ногами? Фе, ти великий дурень, Тев'є! Ось побачиш, як доля, коли бог тільки схоче, за одну мить обернеться наліво кругом — і враз стане світло в усіх найтемніших закутках». Усе виходить саме так, як ми кажемо в молитві: «Кого буде піднесено, а кого принижено», — хто їде каретою, а хто пішки чимчикує. Головне — це сподівання! Людина повинна мати надію, тільки надію, ну, а що тим часом поневіряєшся, провітку не бачиш? На те ж ми євреї — не дарма нам так заздирть цілий світ... До чого це я веду?

Це я з приводу того, як Господь повівся зі мною, таки просто диво дивне, можете послухати.

Одного разу влітку, присмерком, їду я собі лісом, вертаюсь назад додому уже порожняком, без колод; голова в мене затуркана, на серці гірко й тоскно: кобила, бідолашна, ледве плентається, хоч бий її, хоч гвалт кричи.

— Повзи, — кажу, — неборако, лізь у домовину разом зі мною, знай і ти, коли вже працюєш конем у Тев'є, що то є піст у такий довгий літній день!

Навколо тиша, кожне ляскання батога відлунюється в лісі; сідає сонце, день згасає. Тіні дерев стають довгі-предовгі, починає сутеніти, і сум огортає серце. Різні думки та спогади лізуть у голову; постаті всіляких людей, давно вже померлих, виринають у пам'яті; а тут іще пригадую про свою домівку — лишенько мені!

У хаті темно, тоскно; дітоньки, дай їм боже здоров'я, голі й босі, виглядають, бідолашні, чи не їде тато-неборака, може, привезе свіжого хлібця чи калача; а вона, стара моя, — звісно, баба, — буркотить: «Дітей мусила йому наплодити, та ще семеро, хоч бери, хай бог милує, і кинь їх живцем у воду!» Приємно слухати такі слова? Адже ми тільки люди, словами шлунка не наситиш; з їси шматок оселедця, хочеться чаю, а до чаю треба цукру, а цукор, як ви кажете, у Бродського!

«За те, що немає скибки хліба, — каже моя жінка, — шлунок нам пробачить, але без склянки чаю я вранці зовсім як мертва: дитина цілу ніч ссе, всі соки вже виссала!»

Тим часом згадуєш, що ти єврей: вечірня молитва, як то кажуть, таки не ведмідь, до лісу не втече, але помолитися треба. Хоч,

правду кажучи, як тут помолишся, якщо саме під час молитви, коли треба стояти непорушно — витівки нечистої сили! — коняка раптом зривається з місця і мчить стрімголов вперед. Доводиться бігти за нею, натягаючи віжки, нашвидку наспівуючи: «Бог Авраама, бог Ісаака і бог Іакова...» Гарна молитва, нічого казати! А тут, як на зло, хочеться саме молитися палко, від щирого серця, може, трохи полегшає на душі...

Одне слово, біжу я отак за підводою і проказую молитву вголос на гарний мотив, як у синагозі перед амвоном: «Господь годує все живе від щедрот своїх, виконує обітницю перед смертними» — навіть перед тими, що життя їх, як чорна могила. «Ой, — думаю собі, — живемо ми всі, як у могилі! Ой, поневіряємось як! Не так, як ті, приміром, єгупець-

кі багатії, що живуть ціле літо в Бойберіку на дачах, їдять, і п'ють, і купаються в розкошах. Ой владико небесний, за що мене так покарано? Я ж, здається, людина, як і всі люди. Гвалт, боже милосердий, «поглянь на бідкування наше!» Глянь, — кажу, — подивись лишень, як тяжко працюємо, і заступись за скривджених бідняків, бо хто інший зглянеться на них, якщо не ти? «Лікуй нас, і вилікуємось» — пошли нам ліки, бо болячок ми маємо самі задосить... «Благослови нас» — подаруй нам щасливіш рік, щоб урожай був на всі хліба — на жита, на пшениці і на ячмені! Хоч, коли зміркувати, яка мені, небораці, з цього користь? Що, наприклад, моїй кобилі з того, чи овес дорогий, а чи дешевий?.. Але, фе, перед богом запитань не можна ставити, а надто євреєві, який, не ремствуючи, мусить усе сприймати й казати:

«Все, що в житті відбувається, іде на краще». Мабуть, так бог звелів. «А наклепникам — виспівую собі далі, — а наклепникам, отим аристократам, що плещуть, ніби нема бога на світі, так не минеться, коли вони опиняться там». Бо той, що «побиває ворогів своїх», віддячить їм по заслuzі, та ще з процентами. З ним жартувати не можна, з ним треба поводитись по-доброму, просити його, благати: «Батьку наш милосердий, боже милостивий! Помилуй нас, поглянь на жінку і діток моїх. Вони ж, бідолахи, голодні...» Раптом — стій! Кобила зупинилась. Я нашвидку закінчую молитву — дивлюся: виходять з лісу мені назустріч дві якісь чудні істоти, незвично закутані і вдягнені. «Розбійники! — промайнула в мене думка, але я сам себе заспокоїв: — Фе, Тев'є, ти дурний! Схаменися! Стільки років їздиш лісом

удень і вночі, чого ж це тобі сьогодні раптом приверзлися розбійники?»

— Вйо! — звертаюсь я до кобили, набираюсь мужності і злегка хвиськаю її батіжком по спині, немовби мене ніщо не обходить.

— Гей, дядьку! Послухайте, земляче! — гукає до мене одна з цих двох істот жіночим голосом і махає хусткою. — Ану, зупиніться на хвилинку, почекайте трішки, не тікайте, з вами, боронь боже, нічого не станеться!

«Ага, — думаю, — нечиста сила! — але одразу-таки кажу сам собі: — Безголовий йолопе! Де це з доброго дива взялися тут чорти й біси?» — і зупиняю коня. Придивляюсь добре до цих двох істот: жінки. Одна літня, з шовковою хусткою на голові, друга — молодша, у перуці. Обидві розчервонілись і дуже спітніли.

— Добривечір! Як ся маєте? — озиваюсь я до них дуже голосно, немовби у веселому настрої. — Чого ви бажаєте? Якщо маєте намір щось купити, то ви в мене тут нічого не знайдете, хіба що завійницю на голови моїм ворогам, або корчі на цілий тиждень, або трохи головного болю, кольки, душевних турбот, скрути й лиха...

— Годі, годі! — кажуть вони. — Диви-но, як він замолів! Зачепа такого словом — і життям непевний будеш! Нам, — кажуть вони, — не треба нічого купувати, ми тільки хотіли вас запитати, може, знаєте, де тут дорога на Бойберик?

— На Бойберик? — перепитую я й удаю, що сміюся. — Смішне запитання, — кажу, — ви ще запитайте, чи знаю я, що мене звать Тев'є.

— Он як? — кажуть вони. — Вас звать Тев'є? Добривечір вам, реб Тев'є! Ми не ро-

зуміємо, що тут смішного. Ми нетутешні, з Єгупця ми, і живемо тут у Бойберіку на дачі. Вийшли ото на часинку подихати свіжим повітрям і кружляємо в цьому лісі, не мало не багато, з самого ранку, блукаємо, блукаємо і ніяк не можемо вибратись на справжній шлях. Тим часом, — кажуть вони, — ми почули: хтось співає у лісі. Ми спершу подумали — мало що буває? — може, це, не дай Бог, розбійник! Але потім, — кажуть вони, — коли ми побачили зблизька, що ви, хвалити бога, звичайнісінький єврей, нам трохи полегшало на серці. Тепер ви розумієте?

— Ха-ха-ха, нічого собі розбійник! — кажу я. — Ви чули, — кажу, — байку про єврейського розбійника, який напав на перехожого і попросив у нього понюх табаки? Якщо хочете, я вам можу розповісти цю байку.

— Байку, — кажуть вони, — перекажете іншим разом. Ви краще покажіть нам дорогу на Бойберик.

— Бойберик? — кажу. — Отакої, це ж і є дорога на Бойберик! Якби навіть і не схотіли, — кажу, — ви все одно цим шляхом дістанетесь тільки до Бойберика.

— Чого ж ви мовчите? — звертаються вони до мене.

— А чого ж, — кажу, — я маю кричати?

— Якщо так, — звертаються вони до мене, — ви, певно, знаєте також, чи ще далеко звідси до Бойберика?

— До Бойберика, — кажу, — недалеко, кілька верст. Тобто, — кажу, — верст із п'ять-шість чи сім, а може, навіть усі вісім.

— Вісім верст?! — одночасно заломивши руки й мало не заплакавши, вигукнули обидві

жінки. — Що ви кажете? Знаєте, що ви кажете? Це ж страх який — вісім верст!

— Ну що ж я можу зробити? — кажу. — Якби це від мене залежало, я б для вас трохи вкоротив дорогу. Людина, — кажу, — мусить усього зазнати на цьому світі. У дорозі, — кажу, — трапляється, що тягнеш по грязюці під гору, а тут ще скоро субота, дощ січе в обличчя, руки дубіють, серце мліє, і раптом — лясь! — ламається вісь...

— Ви щось верзете, наче якийсь причинний, — кажуть вони мені, — ви, здається, не зовсім сповна розуму, слово честі. Що ви патякаєте, розповідаєте нам якісь нісенітниці, небилиці з «Тисячі й однієї ночі». Ми вже сил не маємо ногами плентати. За цілий день, крім склянки кави і здобної булки, ми і рісочки в роті не мали, а ви тут з вашими теревенями!..

ЗМІСТ

ВЕЛИКА УДАЧА.....	3
ХИМЕРИ.....	53
ТЕПЕРІШНІ ДІТИ	96
ГОДЛ	149
ХАВА	198
ШПРИНЦЯ.....	239
ТЕВ'Є ЇДЕ ДО ПАЛЕСТИНИ.....	282
ІДИ ГЕТЬ!	339